

- מסורת הש"ס**
- א. ראה אהלות פי"ב מ"ג. ברכות מא"א.
  - ב. (ביטוי דומה) שבת פה"א. קנ"ג. עירובין פ"ב. יומא פ"ב. ר"ה י"א. ב"ק ג"א. ב"ב קנ"א. נ"ר לט"ב. בכורות נ"ב.
  - ג. איכ"ר פ"א מ"א.

גרוסות

- בלא גרעינתה** בכת"י:
- גרעינתה לחה או יבשה.**
- עצם כשעורה** בכת"י: **עצם כשעורה שאמרו.**
- גסה איתמרו** בכת"י: **גסה תנו.**
- אושלא איתמרו** בכת"י ובערוך ועוד: **חושלא.**

ככותבת שאמרו לשיעור אכילה ביום הכיפורים, האם נפח זה נמדד בגרעינתה, כלומר: עם הגרעין או בלא גרעינתה? כיוצא בו בעי [שא"ל] רב אשי: השיעור שאנחנו קובעים לענין דיני טומאת המת כשעורה, האם מדובר בנפח השעורה כשהיא בקליפתה או בלא קליפתה, וכן האם מדובר בשיעורה כשהיא לחה או ביבשה? ומעירים: רב אשי לא מביעא ליה [ושאלה לו]. לא נסתפקה לו האם [ושאלה זו] של רב פפא. ומדוע – "גסה" איתמרו [נאמר], משמע: כל כמה שהיא יותר גסה, ולכן היא שהכוונה היא עם גרעינה. ולהיפך, רב פפא לא מביעא ליה [ושאלה לו], לא נסתפקה לו שאלתו של רב אשי, כי שעורה לחה – שבולת מיקרי [נקראת] ולא שעורה, ואילו שלא בקליפתה כבר איננה נקראת שעורה אלא אושלא מיקרי [נקראת]. אלא ודאי הכוונה לשעורה יבישה כשהיא עדיין בקליפתה. אמר רבה אמר רב יהודה: כותבת הגסה כבינה. וקים להו לרבנן [ומוזח להם לחכמים] דבהכי מיתבא דעתיה [שבכך, בשיעור זה, מתיישבת דעתו] של האוכל, ושוב אין כאן ענינו.

בגרעינתה או שלא בגרעינתה – והא דקתני ממתינן וכגרעינתה מיעילא ליה ה"י קאמר: כמורו וכגרעינתה יחד, א"ל ללמא ה"י קאמר: כמורו כגרעינתה. אושלא קרי לה – הלכך ימשה נקליפתה הוא דמקרי שעורה. קים להו לרבנן וכו' – ואף על גב דלגל שיעור אכילה אסור במית היא ה"י מילי היכא דכתיבה אכילה, אכל הכא "אשכר לא תעוניה" כתיב, וכל כמה דלא מיתבא דעתיה עניו הוא.

תוספות

והאי דלא דקתני גבי קב אי נכנס בו לעורה אם לאו דקתני גבי סמיכות יש לומר מילתא דפשיטא היא שאין נכנסין בו לעורה כיון דלא צריך ליה כולי האי. אי נמי, כיון דגבוה מן חקרקע ואינו מלוכלך – מילתא דפשיטא היא דנכנסים בו ולפירוש רש"י יש ראייה להתיר למי שנכוצו גידי ושקויו לילך במקלות בשבת דהיינו סמוכות שלו דכולי עלמא יוצאין בהן בשבת. ואפילו לפירוש הרב פוריות יש ראייה להתיר דמפרש סמוכות שלו בשתי רגליו על הסמוכות ואי אפשר לו לילך בלא מקלות ואפילו הכי לא אסר להו. ועוד יש ראייה מסיפא: דקתני כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהן בשבת ופירש רש"י מי שנכוצו גידי ושקויו נותן גבולותיו בקב ויושב בו וקושר הקב בגופו ויש לו שני ספסלים קטנים בשתי ידיו ושען עליהם ודחף בהן והספסלים לא הוצרך התנא להזכיר שהרי אינו יכול לילך בכסא בלא ספסלים ויוצאין בכל אלו בשבת. והא דקתני אין יוצאין בהן בשבת – היינו בסמוכות שלו, דהיינו סמוכות של עור או של עץ שעושה לרגליו התלוין באויר ואינן נוגעין לארץ ופעמים נסמך עליהם בקרקע גבוה ולכן אין יוצאין בהן בשבת לפי שאין צריך לו. אי נמי – זימנן דמשתלפי, לפי שאין נוגעין בארץ ואתי לאיתוייהו. אלמא דספסלים שבידיו מותר לצאת בהן, והוא הדיו למקלות. וגם רבינו תם התייר לאחד שכווצו גידי ושקויו לצאת במקלות לרשות הרבים.

כותבת הגסה בגרעינתה או שלא בגרעינתה – פירוש רש"י אינו מיושב דמאי קא מביעא ליה אי שלא בגרעינתה קאמר והאן כגרעינתה תנו, ואי מספקא ליה אי בגרעינתה ממש קאמר, או דילמא או בגרעינתה כמו חלץ ועשה מאמר דפרק "רבן גמליאל" (יבמות נ"א) דהוי פירוש חלץ או עשה מאמר, ואם כן, ככותבת הגסה דרישא היינו בלא גרעינתה, מכל מקום מאי מספקא ליה? תפשוט דעל כרחך וכגרעינתה קתני דבתרווייהו משערין דאי או כגרעינתה מכדי לא שוו להדדי, דאי אפשר לצמצם שיהו שוין כותבת בלא גרעין וכרעיין בלא כותבת ואם כן לימא השיעור הפחות חיוב, וכל שכן אי אכל שיעורא רבה! ונראה לי לפרש: דמביעא ליה כותבת הגסה דקתני היא וגרעינתה דהיינו כותבת כברייתא עם הגרעין וכגרעינתה דקתני היינו פירוש ועוד גרעין אחר בלא כותבת דהו תרי גרעינין וכותבת, או דילמא: כותבת הגסה דקתני – בלא גרעין משמע, וכגרעינתה – היינו גרעין שבאותו כותבת ותו לא. ובערוך פירש בערך כותבת בשם רב נסים גאון זכר צדיק לברכה גרס בגמרא דבני מערבא אמר רבי יוסי זאת אומרת שהוא צריך למעך את חללה, פירוש: שאם לא כן ליתני כמוה וכגרעינתה וחללה. והכין ברירא דמילתא כי הכותבת הגסה אינה דבוקה בגרעינתה אלא יש בין גרעינתה לגופה חלל, ולהכי איצטרך למיתנא ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה לחומרא דלא תטעי ותשער כמוה שלמה, דנפיש שיעוריה, אלא מכי אכיל כמוה וכגרעינתה בלחוד, בלא חללה, מייחייב. והיינו דאמר רבי יוסי: זאת אומרת צריך למעך חללה כדי שידבק גופה של כותבת בגרעינתה ולא ישאר בה חלל ובתר הכין משערין בה אכילה של יום הכפורים, משום הכין איצטרך כמוה וכגרעינתה למעוטי חללה, עד כאן לשונו. והיינו דקא מביעא ליה הכא: בגרעינתה, דהיינו לאחר שנתמעך חללה, או שלא בגרעינתה פירוש: כברייתא ממש קודם שנתמעך חללה.

עיונים

כותבת הגסה וכרעינתה הקשו בתוספות: מה מקום לשאלה זו, שהרי לכאורה מפורש במשנה שהוא כולל גם את גרעינה! ותירצו: שאפשר לפרש "וכרעינתה" לא במשמעות של "ו" החיבור, אלא כמובן של "או". כלומר: כמוה או כרעינתה, ששיעורם כמעט שווה. וראה באחרונים שנשארו ונתנו והקשו בענין זה. ורב נסים גאון (מובא בערוך) פירש באופן אחר: שכיון שבחמרה יש שלושה חלקים: החמרה עצמה, הגרעין, והחלל שבין הגרעין והחמרה. והשאלה היתה אם מבינים במשנה כמוה וכרעינתה כמובן שמומדים את נפח החמרה לחוד ומצריפים לו את נפח הגרעין, אבל אין מחשיבים את החלל. או שמא מודדים את החמרה השלמה על חללה. וראה בתלמוד הירושלמי שנשא ונתן באופן זה, אף שמוסקנתו היא שונה (וראה בב"ח).

דבהכי מיתבא דעתיה ואף שכרגיל אין נותנים טעם לשיעורי תורה, נראה שסברו כי שיעור זה הוא קביעה מדברי סופרים, ולכן היה מזהם להסביר את טעמו של שיעור זה (דבר בעיתו).

אורה ההלכה

שיעור כותבת שיעור כותבת, הוא פחות קצת מכבינה. ונראה כי פסק ההלכה הוא כדברי רב אשי, ששיעור כותבת הוא כנפח כותבת כמוה עם גרעינתה (וראה בב"ח). (שריע ארח תריב, א).

נטלו במפה ואכלו וכו' – שלשה קולין נהג צו אמת שלל נטל דיו
אלא נמפה כחך דיו משום אמינות סענת ומון לקויה אללו ולא נטרך
אמרו.

תוספות

נטלו במפה – בפרק "הישן" (סוכה
כ,ב) פירש רש"י משום נקיות
ובחנם פירש כן דרבי צדוק כהן הוה
כדמוכח בפרק "מי שמתו" (ברכות
יט,ב) ובפרק "כל פסולי המוקדשין"
(בכורות לו,א) והיה אוכל על טהרת
תרומה וידיים שניות ופוסלין את
התרומה אפילו פחות מכביצה מקבל
טומאה.

ולא בירך אחריו – סבר ליה כרבי
יהודה דלקמן בשמעתא דדריש

בְּצִיר מְהֵיָה – לֹא מִתְּבָא דִּיעֲתִיָה. מִיְתִיבִי:
דְּמַעֲשָׂה וְהִבְיֵאוּ לְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי לְטַעֲמוֹ אֶת
הַתְּבַשִּׁיל, וְלְרַבֵּן גַּמְלִיאֵל שְׁתֵּי כוֹתְבוֹת וְדָלִי שֶׁל
מַיִם, וְאֶמְרוּ: הַעֲלוֹם לְסוּכָה, וְתִנֵּי עֲלֶיהָ: "לֹא מִפְּנֵי
שְׁהִלְכָה כָּךְ, אֲלֵא שָׂרְצוּ לְהַחְמִיר עַל עֲצָמָן.
וְיִכְשְׁנָתָנוּ לוֹ לְרַבִּי צְדוּק אֹכֵל פָּחוֹת מִכְּבִיצָה,
נְטָלוּ בַמֶּפֶה, וְאָכְלוּ חוּץ לְסוּכָה, וְלֹא בִירַךְ אַחֲרָיו.

בציר מהי [בפחות מלא] לא מיתבא דיעתיה [אין מתיישבת דעתו].
מיתבי [מקשים] ממה ששינו: מעשה היה בהג הסוכות והביאו לרבן
יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שתי כותבות
ודלי (ספל) של מים. ואמרו להם ר' יוחנן ורבן גמליאל: העלום
לסוכה ושם נאכל. ותני עלה
[ושנינו על כך בברייתא]: לא מפני
שהלכה כך, שאסור לטעום או
לאכול דברים אלה חוץ לסוכה, אלא
שרצו להחמיר על עצמן שלא
לאכול דבר מחוץ לסוכה. וכנגד זה
סיפרו וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל
פחות מכביצה – נטלו במפה
ולא נטל דיו ואכלו חוץ לסוכה,
ולא בירך אחריו ברכת המזון.

- מסורת הש"ס
- ד. סוכה כ,ב.
- ה. סוכה כ,ב.
- ו. סוכה כ,ב. חולין קז,א.
- גדרות
- שהלכה כך בבתי: שהלכה כן.
- החיים

דלי
אף שהדלי משמש במידה
רבה כדי לדלות בו מים מן
הבור, נראה כי היה בשימוש
גם דלי קטן (שאויל שאבו בו
מים מכלים גדולים שבבית)
ששימש כעין ספל או גביע
גדול לשתיה.

ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה דהיינו כביצה ונראה לרבינו יצחק דהלכה כרבי מאיר דאמר בכזית מדאמר פרק "כיצד מברכין" (ברכות
לח,ב) אמר רבי חייה בר אבא: אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל כזית ובירך עליו תחלה וסוף. ועוד אומר בפרק "שלשה שאכלו" (שם מח,א) לעולם
אינו מוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן, ובירושלמי משמע דבברייתא לא בעינן כזית דאפילו פרידה אחת של ענב או של רימון טעונה
ברכה לפניה ולאחריה. ובגמרא דידן איכא כי האי עובדא פרק "כיצד מברכין": רבי חייה נסב זיתא ובירך עליה לפניו ולאחרי, והוה רבי חייה ברבי אבא
מסתכל ביה. אמר ליה: בבלאה, מה את מסתכל ביה? לית לך כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחרי? אית ליה, למה צריכא ליה –
מפני שגרעינו ממעטות. מה עביד ליה רבי יוחנן – משום בריה. מילתא דרבי יוחנן אמרה כן: אפילו פרידה אחת של רימון שהיא טעונה ברכה
לפניה ולאחריה. ובגמרא דידן היינו הוה עובדא פרק "כיצד מברכין" (שם לח,ב) דאמר רבי חייה אני ראיתי רבי יוחנן שאכל זית מליח ובירך
עליו תחלה וסוף. אמר ליה רבי ירמיה לרבי זורא: היכי בירך רבי יוחנן אזית מליח, כיון דשקלתא לגרעינתא בצר ליה שיעוריה? אמר ליה: מי
סברת כזית גדול בעינו? כזית בינוני בעינו, והוהא זית דאתא לקמיה דרבי יוחנן זית גדול הוה דאף על גב דשקליה לגרעינתא פש ליה שיעוריה.
והשתא, אי עובדא דגמרא דידן היינו הוה עובדא דירושלמי – אם כן פליג הירושלמי אנגמרא דידן. אבל שמא שני מעשים היו וההיא דירושלמי
היה זית שלם ואכלו עם הגרעין, דהוי בריה, אבל ההוא דתלמוד שלנו לא הוה בריה דלא הוה ביה גרעין. וצריך לומר: סתם זית מליח בלא
גרעין הוא ולא הוה בריה ולכן הוצרך לתרץ דגדול הוה, וזית דירושלמי זית קטן מזוית בינוני הוה. והרוצה להוציא עצמו מספיאק צריך שיאכל
כזית אפילו מדבר שהוא בריה. ודווקא לענין ברכה של אחריו אבל לפניו מברך אפילו בפחות מכזית בכל דבר דלפניו לא בעינן שיעורא דאסור
ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה כדמשמע מהאי עובדא דרבי צדוק דלא בירך אחריו, הא לפניו בירך. ואמר בירושלמי ריש פרק "כיצד מברכין"
כל שאומר אחריו שלש ברכות אומר לפניו "המוציא לחם מן הארץ". התיבון? הרי פחות מכזית דאין אומר אחריו שלש ברכות, מעתה לא יאמרו
לפניו "המוציא" כו? אמר רבי אחא בר יעקב לשאר מינין נצרכא. פירוש: לא אתא לחלק בין דבר שיש בו כשיעור לדבר שאין בו כשיעור אלא
אתא לחלק בין פת לשאר מיני מאכל של חמשת המינין כגון מעשה קדירה שאין אומר אחריו שלש ברכות וכן כובא דארעא ופת הבאה בכיסנין
כי לא קבע סעודתיה עליה. ופת אורז שאין מברכין עליהן "המוציא" כיון דאין מברכין אחריהן שלש ברכות ואף על גב דבריש "כיצד מברכין"
(שם לח,א) נפקא לן ביה דלתיחלה בקל וחומר מבסוף: כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן מכל מקום לא שייך למימר דין, ובמשוהו
מברך עליו תחלה אף על גב דלא מברך עליו בסוף דהא קל וחומר ליתיה אלא גלוי מילתא בעלמא דברכה לפניו לאו דאורייתא כדתנן פרק "מי
שמתו" (שם כ,ב): בעל קרי מברך על המזון לאחריו ואין מברך לפניו, וכן בפרק "היה קורא" (שם טז,א) תניא: הפועלים שהיו עושין מלאכה
אצל בעל הבית אוכלין פתו ואין מברכין לפניהם, אבל מברכין לאחריהן שתי ברכות. ולענין שתיה נראה שמברכין אכזית יין לאחריו על הגפן ועל
פרי הגפן, אף על גב דגבי יום הכפורים משערי' כמלא לוגמיו לא ילפינן להו מהדדי. תדע, דלענין אכילה ביום הכפורים משערין בכותבת ולענין
ברכה בכזית כרבי מאיר, כדמפרש, ואיכא למאן דאמר בפרק "עירבי פסחים" (פסחים קז,א) דלענין קידוש לא בעי מלא לוגמיו הכי נמי לענין
ברכה לכולי עלמא לא גמרינן מיום הכפורים. ומיהו, קצת היה נראה לדקדק דמזוה רבי מאיר לענין שתיה דבעי כביצה, דלקמן דריש רבי
מאיר "ואכלת" זו אכילה "ושבעת" זו שתיה, ורבי יהודה דריש: אכילה שיש בה שביעה, ואינו זו – כביצה אלמא דלשון שביעה הוי כביצה
ואם כן רבי מאיר דדריש ושבעת לשתיה בעי כביצה. ושמא יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה, דשביעה דשתיה הוי פחות מכביצה.
דכל הני שיעורי הוו מדרבנן כדמוכח פרק "מי שמתו" (ברכות כ,ב) דקאמר: הכא במאי עסקינן דאכל שיעורא דרבנן פירש כזית או כביצה,
דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה. והא דאמרין בפרק "שלשה שאכלו" (שם מח,א) שמעון בן שטח לגרמיה הוה דעביד דלהוציא אחרים עד

עיונים

מעשה ר' צדוק מעשה זה בא להראות את הצד השני של הלכות אלה, שכשם שהיו
הכמים שרצו להראות כמה הם מחמירים בדין זה, רצה ר' צדוק להוכיח כמה אפשר
להקל על פי זה בכך, ונהג כמה קלות – לענין סוכה, לענין נטילת ידיים ולענין ברכה.

נטלו במפה פירש ששעה זאת מפני אינות הדעת, שלא רצה לנגוע באוכל
בדיו מפני שהיה איסטניס, אבל התוספות פירשו שר' צדוק היה אוכל הכל על טהרת
התרומה, וכדי שלא להגיע לידו טומאה לא היה נוגע במאכלים בידיו ומש.

מסורת הש"ס
 א. ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ב (בפיזור סוכה פ"ב ב (בשנינו).
 ב. סוכה כ"ג.
 ג. עדות פ"ד מ"א. ביצה ב.
 ד. ביצה ז, א.

גרסות

גרעין בכתיב גרעינהן.
 חד קבא דקשיטא וסריח בכתיב ובמקורות: קבא דקשיטא וסריח.
 תרגומא בכתיב: תרגומא נמי.
 אסור בכזית בכתיב: אסור.

ומדייקים: הא [הרי] שיעור בגודל של כביצה בעי [צריך] לאכול] בסוכה ואי סלקא דעתך [ואם עולה על דעתך לומר] כי שיעור כותבת הגסה שאמרו יתירה על שיעור כביצה, הרי אתה מגיע לסתירה, כי השתא [נכשרין] הרי מהשוואת המעשים הללו יוצא כי שתי כותבות בלא גרעין לא הוו [אינן] מגיעות לשיעור כביצה, אם כן, כותבת הגסה וגרעינתה יחד מי הוי [היא] יכול להיות] שיעורה יתירה מכביצה? אמר ר' ירמיה: אין [כו]. ואין לתמוה על כך, כי אכן שתי כותבות בלא גרעינתן לא הוו [אינן] כביצה, אבל כותבת הגסה וגרעינתה הוי [הרי היא] יתירה מכביצה, לפי שגרעיני התמרה גדולים מאוד כשיעורם. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי [זהו שאומרים בני אדם] בתגם מקובל: תרי קבי דתמרי — חד קבא דקשיטא וסריח [בשני קבים של תמרים יש קב אחד של גרעינים ועוד], משמע שבכל תמרה נפח גרעין גדול מנפח הפרי. רבא אמר: קושיא זו כולה אין לה כביס: התם היינו טעמא [שם זהו הטעם] משום דהוו ליה פירי [שהכותבות הן פירות] ופירי לא בעו [ופירות אינם צריכים] סוכה, שמתר לאכלם בכל שיעור מחוץ לסוכה. מיתבי [מקשים על סתרה זו] ממה שאמר רבי: כשהיינו לומדים תורה אצל ר' אלעזר בן שמעון הביאו לפנינו תאנים ונבנים ואכלנום אכילת ארעי חוץ לסוכה. ומדבריו נדיק: אכילת ארעי — אין [כן] מותר לאכול חוץ לסוכה, אולם אכילת קבע — לא, שאם קבע סעודתו על פירות, אסור לאוכלם חוץ לסוכה! ודוחים: לא, אל תדייק כך אלא אימא [אמרו] אכלנום כאכילת עראי חוץ לסוכה, לומר: אכילת פירות נחשבת תמיד כאכילת ארעי. אי בעית אימא [אם תרצה אמור] שכן יש להבין: אכלנום לפירות אלה אכילת קבע, ואכלנו פת אכילת עראי בהדיהו [עמם], כדי לבטל קצת את מתיקותם היתירה חוץ לסוכה. ומציעים: לימא מטייע ליה [האם נאמר שנוכל לטייע לן] לרבא ממה ששינוי: לפיכך, אם השלים שיעור אכילה בסוכה במיני תרגומא [ומתקנים] — יצא ידי חובת ישיבה בסוכה. ואי סלקא דעתך [ואם יעלה על דעתך לומר] כי פירי בעו [פירות צריכים] סוכה לאכילתן, אם כן שלא יאמר מיני תרגומא אלא ליחני [שישנה] פירות! ודוחים: אין מכאן ראייה, כי מאי [מה פירוש] מיני תרגומא — פירות. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור] שהוא דווקא באתרא דלא שכיחי פירי [במקום שאין מצויים פירות] טריים ולכן אוכלים מיני ממתקים אחרים, אבל בוודאי יכול להשלים בפירות, ואם כן אין להביא מכאן ראייה גמורה.

א עד כאן דנו לפי ההנחה שיעור כותבת הגסה יתר על שיעור כביצה. רב זבדי אמר: אינו כן, אלא כותבת הגסה שאמרו — חסרה מכביצה, דתנן [שכן שיינו במשנה]: בית שמאי אומרים: שאור החמץ ביותר שמשמשים בו כדי להחמץ את העיסה שיעורו לאיסור בפסח — בכזית, חמץ סתם שיעורו — בככותבת. והוינן בה [והיינו מתקשים בה]: מאי טעמא [מה טעם] של בית שמאי? וצריכים לומר שזה טעמם: נכתוב רחמנא [שתכתוב התורה] "חמץ", ולא בעי [ולא יהיה צורך] לכתוב "שאר",

הא כביצה בעי סוכה — אלמא שמי ומצות לחמץ לטעם לא שהלכה כן — פחותות הן מכביצה. שתי כותבות בלא גרעין — שאלון רבן גמליאל נטקוה ואמרו עלייהו: לא שהלכה כן. תרי קבי דתמרי — גרעיניהו הוו קב גרעיני וסריח לשון יומר מן הכותבת וסריח לשון עורף כמו "תמרה על אחויה המשכן" (שמות כו). אם השלים — חרעע עשרה סעודות שלם מייב לאכול בטובה, לנצרי רבי אליעזר, נמסכת סוכה. תרגומא = לפסח, שאור בכזית — לענין "בל יראה ובל ימצא".

תוספות

שיאכל כזית דגן. מכלל דאי אכל שמעון בן שטח כזית דגן שפיר עבד שהוציא המלך והמלכה אף על פי שמתמא הם אכלו כדי שבעו והוא אכל שיעורא דרבנן, והכי אתי דרבנן ומפיק דאורייתא: כדפריך בפרק "מי שמתו" (ברכות כ"ב), גבי קטן היכי מפיק אחרים ידי חובתן — יש לומר דלא דמי, דגדול אפילו לא אכל כלל ראו הוא להוציא אחרים ידי חובתן מדאורייתא, וכן מירש רש"י התם. לא מפני שהלכה כן כו' — אין זה במשנה, אלא גמרא פריך עלה התם בפרק "הישין" (סוכה כ"ג), ומשני לה הכי. הלכך מיייתי לה הכא בהאי לישנא, כאילו שנוי כן במתניתין. הא כביצה בעי סוכה — בפרק "הישין" (שם כ"ג), פריך מינה לרב יוסף ואבאי דאמרי: אוכלין עראי חוץ לסוכה, ומפרש רב יוסף: תרתי תלת ביעי. ואבאי מפרש: כדקא טעים בר בי רב ואזיל ללכת. ומשני: לא, הא כביצה בעי נטילת ידים וברכה, ולא משתרי במפה, דחיישין דילמא נגע, כדאמר בפרק "כל הבשר" (חולין ק"ג), ותימה: והא רבי צדוק כהן הוה, ואמר בפרק "כל הבשר" (שם): היתירו מפה לאוכלי תרומה ולא היתירו מפה לאוכלי טהרות! יש לומר: דלא היתירו מפה אלא לאוכלי תרומה בשעת אכילת תרומה, דזהירי ביה טפי, אבל לא היתירו לאוכלי טהרות אפילו כהנים האוכלין על טהרת תרומה והכא לאו תרומה הוה.

מיני תרגומא — בפרק "הישין" (סוכה כ"ג), גבי אם השלים ארבע עשרה סעודות שחייב אדם לאכול בסוכה במיני תרגומא יצא. מירש רש"י: כגון פירות וכיסטין וקפלוטות מבושלין. והכא משמע דמיני תרגומא לאו פירות ניהו. ואין ללמוד מכאן שיעולו מיני תרגומא להשלים שלש סעודות של שבת, מדאמר הכא: אם השלים במיני תרגומא יצא, דשאני התם דילפינן להו מדכתב תלתא זימנין "היום" גבי פן, שהוא במקום פת. ואפילו אי הוה אמרינן דנפיק בשלש סעודות במיני תרגומא, כמו גבי סוכה — מכל מקום בפירו לא נפיק, דלא מהני מיני בסוכה.

יראה ובל ימצא" שבאן יש לומר שהשאר, כיון שחומצו קשה, יאה שיעור קטן משל החמץ (תהיב ועד).

אורח ההלכה
 פירי לא בעו סוכה אוכלים ושתיים בסוכה כל שבעה ימים, אבל מותר לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה, ואכילת ארעי בפת היא פחות מכביצה. ומותר לשנות משקים ולאכול פירות (וכן שאר מיני מאכל החשובים בפירות) מחוץ לסוכה. המחמיר על עצמו שלא לאכול ולשתות דבר מחוץ לסוכה — הרי זה משובח. (שרעי אריח תרל"ט. ב.)

עיונים

הא כביצה בעי סוכה במסכת סוכה דוחה דיוק זה. אבל נראה שהדוחה שם היא רק מוחזק, ותיירך המרא כאן הוא נוח יותר, ולכן לא דנו כאן באותה סוגיה כלל (ת"י, תור"ד).

מיני תרגומא — פירות ונראה שסבור כי פירות הם דווקא הפירות המיוחדים מן הנינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, לפי זה יובן גם כן מה שאמר: במקום שאין מצויים פירות, שלא בכל מקום מצויים פירות הארץ, אבל ברוב המקומות הרי יש פירות כלשהם (תור"ד).

שאר חומץ ובגמרא במקומו הביאו נימוק לבית הלל. שהרי יש לומר כנגד שיקול זה כי הרי השאר אינו ראוי לאכילה, מה שאין כן החמץ, ואולם המחלוקת כאן אינה לענין אסור אכילה, שלדעת הכל בין בחמץ בין בשאר שיעורו בכזית, אלא לענין "בל

שיעורו של זה לא כשיעורו של זה – על כן דמך נפש ממיט ולכי כב שמוך. לזי לא כתיבה וגמר מחמך סוה אמינא דיו לגל מן הדין להיות נקדן ולג מתייב עליה אלג כשיעורא רבא. להכי כתיבה רחמנא למיזיבה אכזית. דלזלו כפסות מכזית ליכא למימר, דלג סהא רזיה טמורה מאכילה דקמס אלילה כזית. על כן דמך הפמור כזית והקל כזית ממיט. מכדי בית שמאי – לא אמרו כזיתת אלג משום דבעי שיעור ממך טפי משל שאור שהו כזית מדלאתיך קרא למתכנינהו. ואס מלכו שיעור פחות מכזיתת והו על כזית – היו משערין ג, ואס כזילה פחותה מכזיתת ליתי כזילה ולי נמי כי הדדי נינהו למל כזילה שהו שגור מנשנה יתר מכתמת לעני טומאת אוכלין. כותבת סתמא כביצה – וזית שמאי כותמת אלמור. מזמנין – מברכיך על המון אמרי.

תוספות

לומר לך שיעורו של זה לא כשיעורו של זה – תימה: ונימא שאור בכזית וחמץ כרגורת דניפשא כדמשמע ריש פרק "המצנע" (שבת זא,א) גבי רוק כזית תרומה לבית טמא דפריך אי לענין שבת כרגורת בעינן ולא סגי בכזית וכותבת סתמא הוא כביצה או מעט פחות מכביצה, כדמשמע בשמעתא, ואילו רגורת הוא בציר טובא מכביצה. כדמשמע בעירובין בפרק "חלוין" (פ,ב) כמו שאפרש בסמוך; ושמאי יש לומר: כיון דאפיקתיה מכזית אוקמינן אשיעורא דיום הכפורים. מכאן קשה: דקאמר בסמוך דחמץ ככותבת לאו היינו ככותבת הגסה דיום הכפורים, ואפילו הכי מספקא ליה אי חמץ ככותבת הוי כביצה או לא, אמאי מספקא ליה? פשיטא דהוי כביצה, דמכדי בית שמאי אכרגורת! ויש לומר: דלא מיסתבר להו לאוקמה אכרגורת, משום דאית להו דרשה דרבי חנן דאמר בפרק קמא דסוכה (ה,ב) ודעירובין (ד,א) "איך חטה ושיעורה" וני כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר ודרש תאנה דקרא להוצאת שבת כדתנן: כרגורת להוצאת שבת. ולא מיסתבר להו לאוקמה קרא דתאנה להוצאה ולאכילה אלא הכל להוצאה, כיון דאכילה והוצאה לאו חד שיעורה" וני כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר ודרש תאנה דקרא דהיינו דבש תמרים בכותבת הגסה ביום הכפורים דהיינו מידי דאכילה, ומינה נמי גמרינן חמץ ככותבת. ואפילו מאן דבעי למימר בסמוך דחמץ לאו ככותבת הגסה מכל מקום שפיר גמרינן מינה תרוייהו, דלא מסור הכתוב אלא לחכמים. גבי יום הכפורים בגסה משערין דבהכי מיתבא דעתיה, וגבי חמץ ככותבת בינונית ולא בגסה, שלא יהא מופלג יותר מדאי משאור. ואף על גב דפריך: נוקמה אכביצה אף על גב דלא כתב בההוא קרא – בזה אין לחוש, דהא כבעדשה נמי לא כתב בההוא קרא. אבל בכרגורת לא מוקמינן דלא מוקמינן תאנה דקרא באכילה והוצאה כדפרישית. ועוד: בכביצה מוקמינן שפיר כיון דהיינו שיעור אוכל הנאכל בבת אחת, אבל בכרגורת ליכא טעמא כולי האי. תימה לי: אמאי לא קאמר דבהלכה למשה מסיני פליגי, דקיימא לן שיעורין הלכה למשה מסיני, מר סבר הכי גמרי שיעור בכזית וחמץ בככותבת, מר סבר דהכי גמרי: זה וזה בכזית, והשתא לא תיקשי ליה ליתני כביצה! ויש לומר: דבפרק קמא דביצה (ז,ב) מוכחי דבקראי פליגי, דטעמא דבית שמאי לאו מכת הלכתא, דמיתית התם ברייתא דתני: "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור" זה הוא חילוק שבין בית שמאי ובית הלל, שביט שמאי אומרים שאור בכזית וכו', ומדמיתית קרא –

וְאֵנָּא אֲמִינָא: וְהָאֵין חֲמֵץ שְׁאֵין חֲמוּצוֹ קָשָׁה – אָסוּר בְּכִזִּית, שְׁאֹר שְׁחֲמוּצוֹ קָשָׁה – לֹא כֹל שֶׁכָּן. מְדַפְּלֵגִינְהוּ רַחֲמָנָא – לִימְדָה לָךְ: שִׁיעוּרוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּשִׁיעוּרוֹ שֶׁל זֶה, שְׁאֹר בְּכִזִּית וְחֲמֵץ בְּכֹפֶתֶת. וְאֵי סֵלְקָא דַּעְתָּךְ כֹּתְבַת הַגִּסָּה שְׁאָמְרוּ יְתִירָה מְכַבְּיָהּ, מְכַדִּי בֵּית שְׁמַאי אֲשֵׁינוּרָא דְנִפְיֵשׁ מְכַזִּית קָא מְהַדְרִי – לִיתְגִּי כְּבִיצָה! וְאֵי נְמִי כִי הִדְרִי נִינְהוּ – נִיתְגִּי כְּבִיצָה! אֶלָּא לָאוּ שְׁמַע מִינְהּ: כֹּתְבַת פְּחוּתָהּ מְכַבְּיָהּ. – מִמָּאֵי? דִּילְמָא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: כֹּתְבַת הַגִּסָּה שְׁאָמְרוּ – יְתִירָה מְכַבְּיָהּ, הָא סְתָמָא – כְּבִיצָה. וְאֵי נְמִי: כִּי הִדְרִי נִינְהוּ? הִי תְחַדָּא מִינֵיהוּ נֶקֶט. – אֶלָּא מְהָבָא: יַעַד כְּמָה מְזַמְנִין? יַעַד כִּזִּית, דְּבְרִי רַבִּי מְאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: יַעַד כְּבִיצָה. בְּמָאֵי קָא מִפְּלִגִּי? רַבִּי מְאִיר סָבַר: "וְאֶכְלֶתָּ" – זֹו אֶכְלֶתָּ, "וְשִׁבַּעְתָּ" – זֹו שְׁתִּיחֵי. "וְאֶכְלֶתָּ בְּכִזִּית. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: "וְאֶכְלֶתָּ וְשִׁבַּעְתָּ" – אֶכְלֶתָּ שִׁישׁ בַּהּ שְׁבִיעַה, וְאֵי זֶה – זֶה כְּבִיצָה. וְאֵי סֵלְקָא דַּעְתָּךְ כֹּתְבַת הַגִּסָּה שְׁאָמְרוּ יְתִירָה מְכַבְּיָהּ – הַשְׁתָּא כְּבִיצָה שְׁבוּעֵי מִשְׁבַּעַא, דַּעְתָּא לָא מִיתְבָּא? אֶלָּא לָאוּ שְׁמַע מִינְהּ: כֹּתְבַת הַגִּסָּה שְׁאָמְרוּ פְּחוּת מְכַבְּיָהּ, כְּבִיצָה – מִשְׁבַּעַא, כְּכֹתְבַת – מִיתְבָּא דַּעְתֵּיהּ. תְּנִינָא, רַבִּי אֱמִיר:

כמה מזמנין – עד כזית, שהוה שיעור הקטן ביותר שמברכים עליו ברכת המזון ומזמנים עליו, אלו דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר: עד כביצה. ומעתה נבאר: במאי קא מפלגי? ובמה באיזה עיקרון נחלקין? ר' מאיר סבר שאת הכתוב "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך" (דברים ח, י) יש להבין כך: "ואכלת" – זו אכילה, "ושבעת", שמשמעה: תוספת הנאה באכילה – זו שתיה, ושיעור אכילה האמור בתורה בכל מקום הוא בכזית. ואילו ר' יהודה סבר: "ואכלת ושבעת" משמעה: אכילה שיש בה שביעה, ואי זה זה – זה שיעור כביצה, שרק בכמות זו יש כדי שביעה. ואי סלקא דעתך [ואם עולה על דעתך לומר] כי כותבת הגסה שאמרו יתירה מכביצה, אם כן יש לתמוה: השתא [עכשיו] הרי שיעור כביצה שבעינינו משיבטא [משביע]! האם אפשר לומר כי דעתא לא מיתבא [את הדעת אינה מיישבת]! והרי אמרנו שלענין יום הכיפורים אין צורך לאכול כדי שביעה, ואם אוכל כדי שבעתו של אדם מתיישבת בו ואינו מתענה עוד – הריהו אסור. אלא לאו שמע מינה [האם לא תלמד] כי כותבת הגסה שאמרו – פחות מכביצה. ואכילת שיעור כביצה משבעא [משביעה] את האדם, אבל אכילת שיעור ככותבת אינה אלא מיתבא דעתיה [מיישבת דעתו]. תניא [שנויה ברייתא]: רבי אומר:

כזית עד כביצה, ונראה כי לשניהם מדובר בחיוב ברכת המזון מדברי סופרים, כי מן התורה צריך שתהא אכילה משביעה ממש, כל אחד לפי רעבונו ולפי דרך אכילתו. אבל חכמים קבעו שיעור שאפשר לומר שיש בו כדי אכילה ושביעה (תרי"ו).

אורה ההלכה

שיעור ברכת המזון: אכילה שצריך לברך עליה ברכת המזון, היא כזית פת. (שי"ע שם קפ"ו, ז).

שיעור למומן: מי שאוכל פחות מכזית – אינו מצטרף למומן. (ש"ע שם קצ"ו, ז).

מסורת הש"ס
ה. תירוץ דומה) סוטה
ח.א. ב"ק ק"ב, ובי"ט ג.ב.
ז.א. ז"ב, נטות פס"ב, כריתות ג"ב.
ו. ברכות מט"ה, וראה ברכות כ"ב, פסחים מט"ב, ירושלמי פסחים פ"ג ה"ח, במדבר פי"א י"ד, תנומא נט"א י, ילקי"ש תשא תשי"א, עקב תתיי.
ז. ברכות מט"ב.
ח. ברכות מט"ב, יומא פ"א, פסחים ל"ב, מט"ב, נטות י"ב, תוספתא פסחים פי"א י, שם יומא פי"ד ד, תוי"כ אחרי פ"ב.

גרסות
לימדה לך ובמקורות: לומר לך.
אשיעורא דניפשא מכזית קא מהדרי בכתי"י לטפוי שיעורא קא מהדרי, וחדא מנייהו ובכתי"י: חדא מנייהו.
אלא לאו שמע מינה בכתי"י ובמקורות: אלא שמע מינה.
פחות מכביצה בכתי"י: פחותה מכביצה.

עיונים

אשיעורא דניפשא מכזית והקשו בתוספות (ד"ה לומר), שהרי יש בין שיעור התורה שיעור הגדול מכזית וקטן מככותבת – והוא שיעור הגרורות. ותירצו כי שיעור הגרורות אינו שיעור לענין אכילה, אלא לדינים אחרים, ומשום כך חופש את השיעור הקרוב ביותר לשיעור זה, בין שיעור שביעה (בביצה) בין שיעור ישוב הדעת (ככותבת) (וראה בתרי"ו).

כי הדרי נינהו וחדא נקט והטעם בכך שבחרו בשיעור כותבת (אם הוא זהה לשיעור ביצה), כי כיון ששיעור הארשן הוא מפורז הארץ, אמרו גם שיעור שני בלשון פירות הארץ (יתיה"ב).